

Søren Aabye Kierkegaard

BÁZEŇ A CHVĚNÍ

DIALEKTICKÁ LYRIKA

(Napsáno pod pseudonymem Johannes de Silentio)

Problémy

Předběžná expektorace

Staré rčení z vnějšího, viditelného světa říká: kdo nepracuje, ať nejí. Zvláštní; toto rčení totiž neplatí ve světě, který je formuloval; vždyť se znovu a znovu stává, že se nají i ten, kdo nic nedělá, a že i spáček dostane víc než pracující. Ve vnějším světě náleží majiteli všechnen majetek. Jeden otročí pod zákonem lhůstevnosti – duch zázračného prstenu^[1] poslouchá toho, kdo jej právě nosí, ať je to Nuredín či Aladín; i poklady světa patří tomu, kdo je má, ať už k nim přišel jakkoli.

Ve světě duchovním je tomu jinak. Zde panuje věčný božský pořádek, zde neprší na spravedlivé i

---

[1] Narážka na hru „Aladin“ od Adama Oehlenschlägera, dánského básníka. Zde se mluví o zázračném prstenu.

nespravedlivé,[2] zde nesvítí slunce jak na dobré, tak i na zlé. Zde platí, že se nají jen pracující, jen ten dojde pokoje, kdo prošel úzkostí, jen ten zachrání milovaného, kdo je s to sestoupit do podsvětí, a jen ten si Izáka ponechá, kdo dokáže tasit nůž. Kdo nechce dělat, nenají se a přijde zkrátka, tak jako bohové ošidili Orfea[3] vzdušnou vidinou namísto jeho milenky; oklamali ho kvůli jeho změkčilosti a nestatečnosti. Oklamali ho, protože hrál na lyru a nebyl celým mužem. Zde nám není nic platné, máme-li Abraháma za otce či sedmnáct slavných předků. O zaháleči platí totéž, co je napsáno o pannách izraelských, že rodí vítr;[4] ten však, kdo dovede dělat, přivede na svět svého vlastního otce.

Znám vědu, jež chce do světa duchovního svévolně vnášet tíž zákon lhostejnosti, pod nímž vzdychá vnější svět. Podle ní stačí o velkých věcech pouze vědět,[5] jiné námahy prý není třeba. Takto však nikdo chleba nedobude a musí zahynout hladu; všechno se totiž hned promění ve zlato.[6] A co vlastně ví? Na tisíce lidí a bezpočetní v pozdějších pokoleních uměli ve starém Řecku všechna Miltiadova vítězství nazpaměť,[7] ale jen jediný kvůli nim nemohl spát. Bezpočetná pokolení uměla vyprávění o Abrahámovi z paměti a slovo od slova; kolik však jich kvůli němu nemohlo spát?

---

[2] Cf. Mat. 5, 45.

[3] Cf. Platón, Symposion 17–D.

[4] Cf. Izajáš 26, 18.

[5] Německý idealismus, Hegel.

[6] Narážka na řeckou báji o králi Midovi.

[7] Cf. Plutarchos II, 3, kde se vypráví, že hrdina Themistoklés se tolik napřemýšlel o Miltiadových vítězstvích, zvl. o vítězství marathónském, že pro to nemohl spát.

Vyprávění o Abrahámovi má tu podivnou vlastnost, že vždy udělá úžasný dojem, ať je chápeme sebeprostěji; ale i zde platí, že musíme „pracovat a býti obtíženi“ [8]. Lidé se námaze vyhýbají, ale přesto chtějí toto vyprávění pochopit. Mluví se ke cti Abrahámově, ale jak? Příběhu se dává forma zcela obecná; veliké u něho bylo to, že chtěl z lásky k Bohu obětovat to nejlepší. To je ovšem pravda, ale „to nejlepší“ je neurčitý výraz. Takto se Izák v myšlence zcela prostě identifikuje s pojmem něčeho „nejlepšího“. Kdo o tom medituje, s klidem si přitom může vykouřit dýmku, kdo naslouchá, protáhne si třeba přitom nohy. Kdyby byl onen bohatý mladík, [9] s nímž se jednou Kristus setkal, všechn svůj majetek prodal a rozdal chudým, byl by chvályhodný jako vše velké. Bez úsilí bychom jej však také nepochopili – ale ani tak by se nestal Abrahámem, ani kdyby obětoval to, co měl nejlepšího.

Z Abraháмова příběhu se vynechává úzkost. Vůči penězům nemáme etickou povinnost, ale vůči synovi má otec povinnost největší a nejsvětější. Úzkost je nebezpečná změkčilým, proto se jí vyhýbají – nyní však mluvmе o Abrahámovi. Někdo o něm hovoří a během řeči se střídají dvě slova: Izák a to, co je nejlepší; potom jde všechno hladce. Kdyby se však mezi posluchači našel člověk, který by trpěl nespavostí, tu by mohlo dojít k nejstrašnějšímu, nejhlubšímu, tragickému i komickému nedorozumění. Ten člověk by odešel domů a rozhodl by se jednat jako Abrahám – jeho syn je přece to nejlepší, co má. Kdyby se to vypravěč dověděl, jistě by za ním běžel a se vši duchovní důstojností by zvolal: odporný člověče, vyvrheli ze společnosti lidské, jaký ďábel tě to posedl,

[8] Cf. Mat. 19, 16 n.

[9] Cf. Mat. 19, 16 n.

že chceš zavraždit svého syna? A farář, který v kázání o Abrahámovi nešetří vznětem a hlavně potem, by byl sám nad sebou překvapen, jakož i nad vážností svého rozhořčení, jímž by toho ubožáka ohromil. Byl by sám se sebou spokojen, vždyť dosud nikdy nemluvil s takovou vervou a tak posvěceně. Řekl by sám k sobě i k manželce: jako kazateli mi dosud chyběla příležitost, a když jsem v neděli mluvil o Abrahámovi, nebyl jsem vůbec zaujat. Kdyby měl tento řečník jen docela malý a postradatelný přebyteček rozumu, tu by ho, myslím, pozbyl v okamžiku, kdy by mu onen hříšník klidně a důstojně odpověděl: o tomhle jsi přece v neděli sám kázal! Jak by tohle farář mohl pochopit? – a přece tomu tak bylo; chyba byla jen v tom, že nevěděl, co mluví. Divím se, že se nenajde básník, který by takovýmto tématům dal přednost před hloupůstkami, jež plní komedie a romány. Zde se v absolutní nekonečnosti setkává komika s tragikou. Farářova řeč byla možná sama o sobě k smíchu, ale účinkem, který vyvolala, se stala nekonečně směšnou, i když se to ostatně dalo čekat.

Anebo co kdyby se hříšník farářovou řečí o trestu bez námitek obrátil, takže by se náš snaživý duchovní spokojeně vrátil domů jako vlastník šťastného vědomí, že nejen z kazatelny zapůsobil, ale především že byl neodolatelný jako pastýř duší. V neděli nadchl shromáždění, v pondělí se jako cherub s obnaženým mečem postavil před odvážlivce, který chtěl skutkem popřít starou průpovědku, že to ve světě nechodí tak, jak farář káže.

Za starých časů se říkalo: je to smutné, že to ve světě nechodí tak, jak farář káže. Možná, že přijde doba, zvláště když jí napomůže filozofie, že se bude říkat: naštěstí to ve světě nechodí tak, jak farář káže;

neboť život má přece jen trochu smyslu, ale farářovo kázání nemá žádný.

Kdyby se však hříšník nedal přesvědčit, nalézal by se v situaci dosti tragické. Pravděpodobně by ho popravili nebo poslali do blázince – byl by zkrátka v poměru k takzvané skutečnosti nešťasten. Myslím však, že by ho Abrahám obšťastnil jiným způsobem, neboť nezhyne ten, kdo usiluje.

Jak tedy vysvětlíme protimluv, jehož se náš řečník dopustil? Snad tím, že jsme si zvykli nazývat Abraháma velkým, a proto musí být veliké vše, co činí, kdežto udělá-li jiný totéž, je to hřích, donebevolající hřích? V tom případě se nehodlám účastnit bezmyšlenkovitého chvalo zpěvu. Není-li víra schopna přetvořit úmysl o zabití syna na něco svatého, pak ať Abraháma stihne stejný soud jako kohokoli jiného. A nemáme-li odvalu prosadit myšlenku, že Abrahám byl vrah, pak bychom si měli nejdříve odvahy dodat a nemařit čas nezaslouženou chvalořečí. Z etického hlediska o Abrahámovi tvrdíme, že chtěl Izáka zavraždit, z náboženského hlediska platí, že jej chtěl obětovat. Právě v tomto rozporu spočívá úzkost, pro niž člověk oka nezamhouří – ale Abrahám by bez úzkosti nebyl tím, čím je.

Či možná neudělal vůbec nic z toho, co se o něm vypráví? Možná, že podle tehdejších poměrů jednal úplně jinak – proto na něj zapomeňme! Cožpak stojí za vzpomínku něco tak dávného, něco, co se v přítomnosti nemůže stát? Je také možné, že řečník něco vynechal, dopustil se etické nedbalosti – zapomněl, že Izák byl synem? Když se totiž víra natolik anuluje, zbude jen holý fakt, že Abrahám chtěl Izáka zavraždit, a to se dá lehce napodobit i tím, kdo víru nemá, totiž tu víru, jež mu to ztěžuje.

Mně nechybí odvaha k domýšlení myšlenek, dosud jsem se žádné myšlenky nebál, ale setkám-li se někdy s takovou, pak budu, jak doufám, přinejmenším upřímný a řeknu: této myšlenky se lekám, vzbuzuje ve mně něco naprosto odlišného, a proto ji myslet nechci; nebudu-li jednat správně, trest mne jistě nemine. Poznám-li jednou před soudem pravdy, že Abrahám skutečně byl vrah, přece jen nevím, zda budu moci v sobě úctu k němu umlčet. Kdybych si to však myslel jenom já, rozhodně bych byl zticha, neboť do takových myšlenek se jiní zasvěcovat nemají. Abrahám však není iluze, nepřišel k věhlasu zadarmo a nedluží jej rozmaru osudu.

Smí se tedy o Abrahámovi mluvit jen tak beze všeho a bez rizika, že se někdo pomátne a udělá to po něm? Nemám-li k tomu odvahu, raději o něm pomlčím úplně a především ho neponížím tím, že jej pro slabého udělám nástrahou. Je-li nám víra vším, tj. tím, čím být má, pak, myslím, o ní můžeme hovořit bez nebezpečí v této době, jež sotva víru přehání. Jenom vírou, nikoli vraždou, se Abrahámovi můžeme podobat. Chápeme-li lásku jako prchavou náladu, jako příjemné lidské pohnutí, a přitom hovoříme o tom, co vše láska dovede vykonat, klademe tak jen nástrahy slabému. Prchavá rozcitlivění zažil jistě každý, ale kdyby někdo chtěl na takovém základě spáchat onen hrozný čin, který byl posvěcen láskou, a proto nesmrtelný, pak je vše ztraceno – jak čin, tak i ten, kdo se zmýlil.

O Abrahámovi by se mluvit dalo, neboť nikdy není na závadu o velkých věcech hovořit – ovšem, chápeme-li je správně; jsou jako meč dvakrát nabroušený, který dovede jak zabíjet, tak i vysvobozovat. Kdyby padl los na mne a já měl vyprávět, ukázal bych hned na začátku, jak zbožný a bohobojný

muž byl Abrahám, hodný názvu Božího vyvoleného. Jen takovým se ukládají zkoušky, ale kdo je jako on? Potom bych vyličil, jak Abrahám Izáka miloval. Modlil bych se, aby všichni dobří duchové stáli při mně, aby má řeč byla tak vroucí, jako otcovská láska sama. Přál bych si ji vyličít tak, že by se po širém světě nenašel jediný otec, který by se odvážil tvrdit, že umí milovat také tak. Neboť nemiloval-li by jako Abrahám, byla by mu každá myšlenka na obětování Izáka pokušením. Už o tomto tématu by se dalo hovořit po několik neděl, nemusíme tedy spíchat. Kvůli tomu – ovšem za předpokladu, že by se mluvilo správně – by už mnoho otců odmítlo slyšet více; stačilo by jim, kdyby se jim podařilo milovat tak, jako miloval Abrahám. A našel-li by se přece jen někdo, kdo by po tom všem, co je v Abrahámově jednání veliké, měl odvalu v cestě pokračovat – tu bych si osedlal koně a vyjel s ním. Na každé zastávce k hoře Mória bych mu vysvětloval, že se ještě může vrátit a litovat nedorozumění, že by snad on sám měl být v tomto dilematu zkoušen. Řekl bych mu, že může doznat nedostatek odvahy, a chceli si Bůh Izáka vzít, aby si ho tedy vzal sám. Jsem přesvědčen, že takový člověk nebude zavržen, že může být na věčnosti s ostatními blažený, ale v časnosti už ne. Cožpak by se o takovém člověku takhle nesmýšlelo v dobách největší víry? Znal jsem člověka, který mi jednou mohl zachránit život, kdyby býval statečný. Řekl mi pak přímo: vím, co jsem měl udělat, ale neměl jsem dost odvahy, bál jsem se, že nebudu mít dost síly a že pak budu litovat. Ten nebyl statečný, ale kdo by ho i tak neměl nadále rád?

Kdybych tedy takto hovořil a pohnul posluchačem, aby si představil dialektický boj víry a její úžasné zvážnění, přece bych mu nerad dával

důvod k následujícímu nedorozumění; mohl by si totiž o mně říci: ten člověk má nesmírnou víru, ale mně postačí, když se ho budu držet za šosy. Tu bych hned dodal: vůbec nemám víru. Jsem od přirozenosti chytrá hlava a ty obvykle provádějí pohyb k víře jen s velkými potížemi. Nepřipisuji však této nesnázi žádný větší význam, jako ten, že by třeba víru překonávala a dostávala se dále než tam, kam se nejobyčejnější a nejprostší člověk dostane o moc snadněji.

Láska má své kněze v básnicích. Jednou za čas se některý ozve, aby jí získal vážnost. O víře se však neřekne ani slovo. Kdo promluví na počest této vášně?[10] Filozofie „jde dále“. Teologie sedí nalíčená u okna, uchází se o přízeň filozofie, nabízí jí svůj půvab. Hegel se prý těžko chápe, ale Abraháma pochopíme jedna dvě! Překonat Hegela je prý div, ale není prý nic lehčího než dostat se přes Abraháma! Sám jsem věnoval hodně času tomu, abych Hegelově filozofii porozuměl; mám za to, že jsem ho také poněkud pochopil, a odvažuji se nadto tvrdit, že jestliže mu přes všechno úsilí na některých místech přece jen nerozumím, pak je to proto, že sám není zcela jasný. Jde mi to lehce a přirozeně, hlava mě z toho nijak nebolí. Když však mám přemýšlet o Abrahámovi, jsem úplně zmaten. Ustavičně mám před sebou onen ohromný paradox, jenž byl náplní Abraháмова života. Neustále na něj narážím, má myšlenka jím přes všechnu vášnivou zaujatost nemůže proniknout, nedostane se ani o vlásek dále. Napínám každý sval, abych do záhady pronikl, ale v téže chvíli jsem paralyzován.

Není mi tajno, co svět obdivuje a co má za veliké a vznešené; má duše je se světem spřízněna a

---

[10] Zde znamená vašeň zaujatost. Kierkegaard používá slova vašeň často v adjektivním významu.

je si ve vši pokoře jista, že hrdina bojoval také kvůli mně. Když se tak na něj dívám, říkám si: *iam tua res agitur*.^[11] Do hrdiny se vmyslit mohu, do Abraháma se vmyslit nemohu.

Padám zpět, kdykoli jej chci dosáhnout – přede mnou se otevírá paradox. Proto si víru nepředstavuji jako něco nepatrného, právě naopak, je věcí nejvyšší. Filozofie jedná nepoctivě, když víru haní^[12] a chce ji vyměnit za něco jiného. Filozofie víru nemá a nemůže ji dát, má však sama sobě rozumět a vědět, co nabídnout může. Nemá lidem víru brát, jako kdyby byla bezcenná. Životní bída a nebezpečí mi nejsou neznámy, nebojím se jich a rád se s nimi střetnu. Ani katastrofy mi nejsou neznámé, paměť mi je věrnou družkou a fantazie tím, čím sám nejsem: čipernou dívenkou, jež celé dny vysedává u práce a navečer mi tak krásně vypráví, že jí musím naslouchat, třebaže mi vždycky nemaluje krajinky a květinky nebo pastýřské báje. Všechno to je mi známé a zděšeně neprchám, avšak třebaže statečně zápasím, přece má odvaha není statečností víry, oproti ní není ničím! Pohyb víry provést nedovedu; neumím zavřít oči a vrhnout se do absurdna. Nemohu! – ale ani se za to nechválím. Jsem přesvědčen, že Bůh je láska. Toto vědomí má pro mne původní lyrickou platnost. Jsem nevýslovně šťasten, mám-li je, a je-li mi vzdáleno, toužím po něm vroucněji než milující po milované. Přesto však nemám víru – ta odvaha mi chybí. Boží láska je mi jak v přímém, tak i v opačném smyslu se vši skutečností nesrovnatelná. Ne že bych kvůli tomu zbaběle nařikal či že bych podle popíral, že víra je něco daleko vyššího. Docela dobře

[11] Překlad: jedná se již o tebe.

[12] V Hegelově pojetí patří víra k nízkému stupni lidské bezprostřednosti, již je nutno překonat.

vydržím žít po svém, jsem šťasten a spokojen, ale má radost není radostí z víry a ve srovnání s ní šťastna není. Neobtěžuji Boha svými nepatrnými starostmi, o maličkosti se nestarám, pouze neustále dávám pozor na svou lásku a udržuji její panenský plamen čistý a jasný; víra však je přesvědčena o tom, že se Bůh stará i o maličkosti. Stačí mi, že s ní v tomto životě žiji ve volném manželství; víra však je tak pokorná, že žádá poměr právoplatný. Nepopírám a nikdy nepopřu, že právě toto je u víry výrazem pokory.

Zdalipak v této době opravdu každý dovede provést pohyb víry? Nemýlím-li se příliš ve své současnosti, pak se spíše pyšní tím, že provádí něco, čeho bych se podle jejího soudu nedopustil ani já: samou nedokonalost. Je mi z duše protivné mluvit o oné události – o Abrahámovi – nelidsky, ačkoli se to často přihází, jakoby několik tisíciletí samo o sobě znamenalo ohromný odstup. Budu o ní mluvit naprosto lidsky, jako by se odehrála včera; odstupem je jen míra její velikosti, jež dovede povznést i odsoudit. Kdybych se sám směl účastnit oné podivné královské cesty na horu Mória, vím, jak bych jednal. Nezůstal bych zbaběle doma, ani bych se cestou neloudal nebo si zapomněl nůž, jen abych všechno trochu protáhl. Jsem si zcela jist, že bych se dostavil na vteřinku, všechno měl v pořádku – anebo bych možná dokonce přišel dřív, jen abych to už měl za sebou. A také vím, co bych udělal potom. Vyhoupł bych se na koně a řekl sám sobě: nyní je všechno ztraceno, Bůh si Izáka žádá, obětují ho tedy a s ním i všechnu svou radost – ale přece je Bůh láska, a tak pro mne zůstane navždycky. V časnosti s Bohem hovořit nemohu, nemáme společnou řeč. – Možná, že někdo v naší době je natolik hloupý a k velkým činům nevraživý, že by se pokusil namlouvat sobě i

mně: kdybych takto opravdu jednal, byl bych udělal víc než Abrahám, protože moje úžasná rezignace by byla ideálnější a poetičtější než celý Abrahám. Byla by to však ohromná lež, neboť má velká rezignace by byla pouhým surogátem víry. Také bych nedokázal udělat více než pohyb do nekonečna, abych tak našel sebe sama a opět sám v sobě spočinul. Kromě toho bych Izáka nemiloval tolik jako Abrahám. A že bych pohyb provedl tak rezolutně poukazuje, lidsky vzato, na odvalu, a rozumí se samo sebou, že bych Izáka musil z celé duše milovat, jinak se událost stává zločinem. Ale přece bych nemiloval tak jako Abrahám, neboť v tom případě bych se zastavil třeba i v posledním okamžiku, aniž bych kvůli tomu přišel na horu Mória pozdě. Ale takto bych svým chováním celý příběh pokazil, neboť jak bych pak neupadl do rozpaků, až by mi zas byl Izák vrácen!?! Co bylo Abrahámovi úlevou, stalo by se mi přítěží – znovu se nad Izákem zaradovat! Ten, kdo nekonečností celé své duše, *proprio motu et propriis auspiciis*[13] onen nekonečný pohyb provedl a už nemůže pranic udělat, ten si Izáka zachová jenom v bolesti.

Co učinil Abrahám? Nebyl ani příliš časný, ani se nezpозdil. Vsedl na osla, jel pomalu dále. Po celou tu dobu věřil; věřil, že Bůh od něho nebude Izáka chtít, i když byl zároveň k oběti svolný. Věřil silou absurdna. Zde nemohlo být řeči o lidských výpočtech. Bylo to od Boha absurdní, že to od něho žádal a v příštím okamžiku zase požadavek odvolal. Abrahám vystoupil na horu a věřil ještě ve chvíli, kdy se zableskl nůž – věřil, že Bůh nebude Izáka chtít. Jistě byl překvapen, jak to dopadlo, zatím však dvojitým pohybem dosáhl

---

[13] Překlad: z vlastní síly a na vlastní odpovědnost.

původního stavu, takže mohl Izáka přijmout s ještě větší radostí, než s jakou ho přivítal poprvé. A dále: řekněme, že k Izákově oběti skutečně došlo. Abrahám věřil. Nevěřil pouze, že jednou dosáhne blaženosti na onom světě, ne, věřil, že bude blažený již zde na zemi. Bůh mu mohl darovat nového Izáka nebo zas oživit obětovaného. Abrahám věřil silou absurdna, vždyť všechny lidské výpočty už dávno musily selhat. Známe případy, kdy zármutek dovede člověka zbavit rozumu, a to je těžký úděl; stává se též, že se síla vůle dokáže natolik vichřici vzepřít, že rozum zachrání, i když je pak člověk už jaksi jiný – nechci o takovém případě mluvit povýšeně. Mou duši však děsí, že je možno ztratit rozum a s ním i všechno konečno, v němž je rozum směnárníkem, a potom zase silou absurdna konečno získat! To není maličkost, naopak je to div.

Lidé se obyčejně domnívají, že víra není s to vytvořit žádné umělecké dílo, nýbrž jen hrubé a nešikovné věci, hodící se jen pro neotesané povahy – ale je tomu zcela jinak. Dialektika víry je nejjemnější a nejpozoruhodnější věcí na světě; má vzlet, který si sice představit dovedu, ale víc už nesvedu nic. Dovedu udělat z trampolíny ohromný skok do nekonečna, mám záda jako provazolezec od dětství ohnutá, proto mi to jde lehce – jeden, dva, tři – skočím do života po hlavě, ale potom už neumím nic, divy nesvedu, leda se jimi dám překvapovat. Ovšem kdyby si byl Abrahám tenkrát, když se vyšvihl na osla, řekl: nyní je Izák ztracen, mohl bych ho zrovna tak obětovat tady doma a nemusel bych na dalekou cestu až na Mórii – tu by mi Abrahám k ničemu nebyl; dnes se ale sedmkrát klaním jeho jménu a sedmdesátkrát jeho činu. Že tak nesmyslel se totiž dokazuje tím, že se z Izákova navrácení těšil, že se opravdu vroucně radoval

a nepotřeboval času ani zvláštní přípravy k tomu, aby se zase na konečnost a její radosti soustředil. Kdyby takto nejednal, byl by možná Boha miloval, ale nevěřil by, neboť člověk, jenž miluje Boha bez víry, myslí jen na sebe, kdežto ten, kdo miluje Boha ve víře, myslí na Boha.

Abrahám stojí na vrcholu. Mizí mu ze zřetele poslední stadium nekonečné rezignace. Dostává se skutečně dále a dochází k víře. Všechny falešné představy o víře jako o ubohé, vlažné pohodlnosti, jež nemá naspěch a říká: je spousta času! – či jako o vlažné naději, myslící: člověk neví, co se může stát, zbývá třeba ještě nějaká možnost – všechny tyto falešné představy patří k bídě života a již nekonečná rezignace jimi nekonečně pohrdá.

Abraháma nepochopím a v určitém smyslu se od něho nenaučím nic, nepocítím-li údiv. Domnívá-li se někdo, že ho představa o šťastném konci příběhu naučí věřit, pak klame sama sebe a Boha též, neboť ho hodlá o první pohyb víry ošidit; vždyť by takto z paradoxu vysál moudrost života. Možná, že se to někomu podaří, vždyť přece naše doba nezůstává u víry a divu víry, jímž se z vody stává víno.[14] Ach běda – naše doba jde dále a mění víno ve vodu.

Není tedy lépe při víře zůstat? Není to pobuřující, že ji každý chce překonávat? Nezůstává-li se v naší době na lásce – a to se různým způsobem pozná – kam se pak může dojít? K pozemské zchytralosti, marné vypočítavosti, ubohosti a bídě, ke všemu, co klade otazník k božskému původu člověka. Neměli bychom raději na víře zůstat a hledět, aby nepadl ten, kdo se domnívá, že stojí? Pohyb víry se bez ustání musí

---

[14] Viz Jan 2, 1–10.

konat silou absurdna, tak abychom přitom neztratili konečnost a naopak ji zachovali bez úhony celou.

Jak vidět, dovedu pohyb víry popsat, ale provést jej neumím. Chce-li se někdo naučit plovacím pohybům, může se dát pověsit ke stropu za kšandy a dělat, že plave, i když to není opravdu; zrovna tak umím popisovat pohyby víry. Jestli mě ale někdo hodí do vody, začnu opravdu plavat (nepatřím totiž mezi brouzdavce), ale budu provádět jiné pohyby, pohyby nekonečna. Víra však jedná opačně, nejdříve provádí pohyby nekonečné a potom konečné. Blaze tomu, kdo se umí takto pohybovat a konat divy! – budu jej neúnavně obdivovat, ať už to je Abrahám, nebo otrok v jeho domě, ať to je profesor filozofie, či chudá služebná. Dívám se na jejich pohyby, jen ty pozoruji, nedám se zmýlit sám sebou ani ostatními. Rytíři nekonečné rezignace se dobře poznají, jejich chůze je lehká, jako by se vznášeli. Avšak lidé, vlastníci klenot víry, nás snadno oklamou, protože jejich zevnějšek se nápadně podobá tomu, čím jak nekonečná rezignace, tak i víra hluboce pohrdají: podobá se měšťáctví.

Upřímně doznávám, že jsem dosud v životě nenalezl žádný takový spolehlivý exemplář, i když možná takovým exemplářem je každý druhý člověk. Po mnoho let jsem jej marně hledal. Obyčejně lidé kvůli cizím řeckám a horám procestují celý svět, kvůli souhvězdím, strakatým ptákům, pitvorným rybám a směšným lidským rasám; civíme na svět jako dobyteček a sami sebe ujišťujeme, že něco zažíváme. Takové věci mne nezajímají. Kdybych se však dozvěděl, že někde žije rytíř víry, hned bych se k němu vydal, třeba i pěšky, neboť takový div by mě nadmíru zajímal. Nepustil bych se ho ani na okamžik a pořád bych si dával pozor, jak se ten člověk pohybuje. Teprve pak bych věděl, že

už mi život dal všechno. Rozdělit bych si pak čas mezi pozorování rytíře víry a vlastní nacvičování pohybů, čímž bych mu v obdivu věnoval všechn svůj čas.

Jak jsem už řekl, žádného rytíře rezignace jsem nenašel, ale mohu si jej představit. Tady ho máme. Seznámíme se, jsem mu představen. Avšak jakmile se naň podívám, hned ho od sebe odstrčím a uskočím stranou, sprásknu ruce a zašeptám: Bože, tohle že má být on, je to pravda? Vypadá jako úředník od bernáku! A přece je to on. Seznámím se s ním blíže, dávám si pozor na jeho sebemenší pohyby, zda u něj někde neobjevím třeba jen sebenepatrnější telegrafickou zprávu z nekonečna, ať už v pohledu, ve výrazu tváře, v gestu, v projevu smutku či v úsměvu, jež by v něm prozradily nekonečno a nesourodost s konečným. Nenajdu nic. Prohlížím si jej od hlavy k patě, zda někde neobjevím rozparek, jímž by vykukovala věčnost. Ale kdepak – je zcela solidní. A jak došlapuje? Docela těžce, patří tedy do konečnosti. Není to žádný vyšňořený měšťák, který si v neděli vyjde na Fresberg[15]; náš člověk došlapuje na zem ještě pádněji, patří tedy světu tak úplně, jak mu žádný buržoust nikdy nepatřil. Nic na něm není cizího či vznešeného, čímž by se prozradil jako rytíř nekonečna. Vše ho těší, všeho se účastní, a uvidíme-li jej v jakékoli roli, budeme moci konstatovat, že jí je úplně zaujat, což bývá znakem člověka pozemského, který se celou duší dovede soustředit. Koná svou práci; když se tak na něj podíváme, řekli bychom, že je rozeným písařem, který zasvětil duši italskému účetnictví – tak je přesný. V neděli má volno, chodí do kostela. Neprozrazuje ho žádný nebeský vzhled či nějaké znamení nesourodosti se světem. Kdybychom jej neznali, nedovedli bychom

---

[15] Fresberg je tehdejší zkrácenina názvu Frederiksberg, tenkrát kodaňské předměstí, dnes kodaňská čtvrť.

jej od ostatních lidí odlišit, neboť v kostele zpívá zdravě a silně, což nanejvýš dokazuje, že má zdravé plíce. Odpoledne chodívá do lesa. Má radost ze všeho, co pozoruje; lidi kolem sebe, nové omnibusy, Sundské moře. Potkáme-li ho na Pobřežní třídě, vypadá jako obchodník, který si právě udělal volno – tak šťastně se tváří. Básníkem ale není a nadarmo jsem u něj hledal básnickou nesouměrnost s lidmi. K večeru se zas ubírá domů a jeho krok je jistý jako listonošův. Cestou si představuje, že pro něj manželka po návratu domů bude mít připraveno nějaké zvláštní teplé jídélko, například pečenou jehněčí hlavičku se zeleninou. Kdyby se potkal s člověkem sobě rovným, dokázal by s ním o takovém chodu rozmlouvat až k Østerportu a to s vášní, jež by se lépe hodila na hostinského. Náhodou nemá v hotovosti ani čtyři šilinky, ale přesto si je naprosto jist, že pro něho manželka takové jídlo mít bude. Má-li je opravdu, pak by mu mohlo i panstvo závidět a prostý lid ho obdivovat, jak si bude dopřávat – bude mít rozhodně větší apetit než Ezau.

Manželka však takový chod nemá – a zvláštní věc, on se chová úplně stejně. Cestou se dostane na staveniště, potká se s nějakým známým. Chvíli si pohovoří, on tu v okamžiku postaví dům – vždyť k tomu má k dispozici všechny síly. Ten druhý se s ním loučí s představou, že mluvil s nějakým kapitalistou, a můj obdivovaný rytíř si zatím myslí: konec konců bych to všechno mohl opravdu mít. Má na náměstí byt a může z otevřeného okna pozorovat vše, co se venku děje: vidí krysu, jak vklouzne pod poklop kanálu, vidí přebíhající děti. O vše se zajímá s takovým životním klidem, jako by mu bylo šestnáct let a byl dívka. A přece není géniem, vždyť jsem se marně namáhal, abych u něho vyšpehoval geniální nesourodost se světem. V

podvečer si zakouří dýmku; při pohledu na něj bychom mohli přísahat, že to tam za soumraku vegetuje uzenář od naproti. Sedí si jako by se nechumelilo, jako nějaký lehkomyšlný budižkničemu – a přece v příhodnou chvíli vykupuje každý životní okamžik za cenu nejvyšší, jelikož ani nejnepatrnější věc nekoná jinak než – silou absurdna. A přece, a přece – já se z toho zblázním, když už ne pro nic jiného, tak ze závisti – a přece tento člověk konal a každým okamžikem vykonává pohyb nekonečna. V nekonečnou rezignaci vylévá hluboký žal života, ale zná i nekonečnou blaženost; zakusil bolest úplného odříkání včetně toho, co mu je na světě nejmilejší. Ale i tak dovede konečnost vychutnat zrovna tak jako ten, kdo nikdy nic vyššího nepoznal, neboť jeho prodlévání v konečnosti nemá s bojácnou a ustaranou drezurou nic společného; raduje se z konečnosti poklidně jako z nejvyšší moudrosti. A tak je jeho celá pozemská osobnost silou absurdna novým stvořením. Na všechno nekonečně rezignuje a silou absurdna zase všechno získává. Ustavičně vykonává pohyb nekonečna tak přesně a jistě, že mu z toho napořád vychází konečnost, a my ani na chvílku netušíme, že by tomu mohlo být jinak.

Nejtěžším úkolem tanečnickovým prý je nacvičit si určitý postoj a umět jej ve vteřině provést, vlastně už ve skoku. Možná, že to nedokáže žádný baletní mistr, ale náš rytíř víry to umí. Spousta lidí žije ztraceně ve světských starostech a radostech. To jsou ti, kdo zůstali sedět a tance se neúčastní. Rytíři rezignace však tančí, tančí lehounce, pohybují se nahoru a dolů a vůbec tím nezabíjejí čas, ani na ně není nepěkný pohled. Při dopadnutí však nemohou ihned zaujmout správnou pozici a na okamžik zakolísají; toto zakolísání právě dokazuje, že jsou ve světě cizí. Nápadné je to více

méně podle toho, jak své umění ovládají. Avšak ani ti nejšikovnější rytíři nemohou takové zakolísání skrýt. Nemusíme je pozorovat, když jsou právě ve vzduchu, stačí se na ně podívat v okamžiku, kdy se už už dotýkají, či když se už dotkli země – a hned je poznáme. Umět takto dopadat, aby to v příštím okamžiku vypadalo, jako by už člověk stál a chodil, umět skok do života proměnit v chůzi, umět vyjádřit sublimitu pedestrianismem způsobem absolutním – to dokáže jen náš rytíř a to je div divoucí.

I div však snadno klame, proto tyto pohyby vylíčím na případu, který osvětlí poměr pohybů ke skutečnosti. Nějaký učeň se zamiluje do princezny a vidí v této lásce naplnění svého života. Poměry nedovolují přenést tuto lásku z ideální roviny do reality.

Samozřejmě i každý jiný zájem, v němž by člověk koncentroval všechnu realitu skutečnosti, může v případě neuskutečnitelnosti vyvolat pohyb rezignace. K demonstraci těchto pohybů volím zamilovanost, protože se tato zaujatost snadno chápe. Tím se mohu vyhnout jakýmkoli předběžným úvahám, jež v hlubším smyslu zajímají pouze několik jedinců.

Otroci ubohosti, žáby v močálu ovšem ihned pokřikují: taková láska je nesmysl, bohatá vdova po pivovarníkovi je pro něj zrovna tak dobrá a solidní partie! Nechme je klidně v močále kvákat. Takto nemluví rytíř nekonečné rezignace, on se své lásky ani za všechnu nádheru světa nevzdá. Není ostatně žádný blázen. Nejprve se ujistí, že mu tato láska je opravdu náplní života; má příliš zdravou i příliš hrdou duši na to, aby si něco namlouval. Že však není zbabělec,

nebojí se toho, že se mu láska vloudí i do nejskrytějších a nejtajnějších myšlenek, že se mu v nespočetných závitcích ovine kolem každé spojnice vědomí. Bude-li to láska nešťastná, nikdy se jí už nezbaví. Jak mu proniká každyčkým nervem, zažívá blaženou slast, a přece je jeho duše povznesená, jako by právě vyprázdnil pohár jedu a cítil, že mu štáva proniká každyčkou kapkou krve – takový okamžik znamená život i smrt. Když takto všechnu lásku do sebe vsákne a do ní se ponoří, pocítí odvalu všechno zkusit a všeho se odvážit. Prozkoumá své životní poměry, soustředí rychlé myšlenky, jež jako vycvičení holubi poslouchají jeho každy pokyn, zamává nad nimi hůlkou a ony se rozletí na všechny strany. Když se pak zase k němu vrátí a jedna před druhou mu jako poslové žalu vysvětlují, že jeho láska je holá nemožnost, pak ztichne a propustí je; ale když je zase sám, provede onen pohyb. Má-li mít to, co tu povídáme, vůbec nějaký smysl, pak se věc musí provést normálním způsobem.

K tomu je potřeba vášně. Každy pohyb nekonečna se musí vykonat s vášní. Žádná reflexe k tomuto pohybu nepovede. Je to opěťovaný skok do života, jenž ten pohyb vysvětluje. Mediace[16] je naopak chiméra, jež má u Hegela vše vysvětlit a jež je to jedině, co se sám vysvětlit nepokusil. I k provedení známé sókratovské distinkce mezi tím, co chápeme, a tím, co nechápeme, je třeba vášnivého zaujetí; tím více je ho pak potřeba k

---

[16] Mediáci označoval Hegel stmelování dvou relativních protikladů. Mediace hraje důležitou roli ve „Wissenschaft der Logik“. Kierkegaard tohoto pojmu užívá ve významu zprostředkování.

provedení vlastního sókratovského pohybu nevědomosti. Naši době nechybí reflexe, ale vášně. Proto je naše doba v určitém smyslu příliš zbabělá na to, aby zanikla, neboť umírání je skok velice zvláštní. Vždycky se mi líbila sloka jednoho básníka, který si nejdříve v předcházejících 5–6ti verších pěkně a prostě do života přeje mnoho dobrého a potom končí takto: *ein seliger Sprung in die Ewigkeit.*[17]

Za prvé musí mít rytíř dost síly, aby smysl všeho života i význam skutečnosti dovedl do jediného přání soustředit. Chybí-li člověku tato rezignace a rozhodnost, je jeho duše od samého počátku roztržena a nikdy onen pohyb nesvede. Měl by se raději stát finančníkem, jenž si vkládá kapitál do cenných papírů, aby vydělal na jednom z nich, když prodělá na druhém; takto se zkrátka rytířem nestane.

Pak musí rytíř mít sílu k tomu, aby výsledek vší myšlenkové operace dovedl soustředit do jediného aktu vědomí. Nemá-li tuto rozhodnost, je jeho duše roztržena do mnoha stran a nikdy mu k onomu pohybu nezbude čas. Pořád se bude o něco starat a do věčnosti nikdy nevejde; až jí už bude nejbližší, zjistí najednou, že si něco zapomněl a že si pro to honem musí doskočit. Utěší se pak myšlenkou, že se mu to podaří příště, což může být pravda. Jenže při takových úvahách člověk pohyb neprovede nikdy; po takových úvahách se naopak klesá hlouběji a hlouběji do bahna.

Rytíř tedy pohyb provede – ale jaký? Má snad na všechno zapomenout? – neboť i k tomu je potřeba koncentrace. Nikoli! Rytíř není v rozporu sám se sebou,

---

[17] Není zjištěno, o kterého básníka se přesně jedná.

vždyť by si to odporovalo: zapomenout na obsah celého života, a přece zůstat stejný. Nemá naprosto chuť se změnit, nic ho k tomu neláká. Jen nízké povahy samy na sebe zapomínají a stávají se něčím jiným. Motýl úplně zapomene, že býval housenkou, a možná že zase zapomene, že býval motýlem, a to tak dokonale, že se třeba stane i rybou. Hlubší povahy nikdy samy na sebe nezapomenou, nestanou se ničím jiným než tím, čím vždycky bývaly. Tak si také rytíř pamatuje všechno; třebaže mu vzpomínání působí bolest, přeci se v nekonečné rezignaci se životem usmíří. Láska k princezně se mu stává výrazem lásky věčné, odívá se nábožensky a projasňuje se v lásce k věčné bytosti, jež mu sice naplnění odmítá, ale také ho usmíruje, neboť mu dává věčné vědomí o své platnosti ve věčné formě, kterou mu žádná skutečnost nemůže odejmout. Blázni a mladíci tvrdí, že je prý člověku možno všechno. To je velký omyl. V duchovním smyslu je možno všechno, ale ve světě konečném jsou mnohé věci nemožné. Věci nemožné umožňuje rytíř tím, že je vyjadřuje duchovně, a duchovně je vyjadřuje tak, že se jich vzdává. Přání, jež by ho bývalo uvedlo do skutečnosti, ale ztroskotalo na nemožnosti, se musí stočit dovnitř; proto však nebude ztraceno ani zapomenuto.

Může se stát, že tajemná pohnutka přání v něm vzbudí vzpomínku, nebo ji vzbudí on sám – vždyť je příliš hrdý na to, aby se mu z náplně celého života stal pouze zážitek prchavé chvílky. Zachovává si lásku mladou a ona s ním roste v letech i v kráse. K růstu nepotřebuje žádnou příležitost v konečnosti. Od chvíle, kdy onen pohyb vykoná, je princezna ztracena. On již nepotřebuje žádné erotické zachvění nervů, jež pohled na milenkou vyvolává, nemusí se s ní jako v konečnosti stále loučit, neboť na ni myslí ve smyslu

věčnosti. Dobře ví, že rozcházející se milenci právem touží po posledním setkání, aby se ještě jednou mohli rozloučit, ví, že to je už opravdu naposled – vždyť na sebe brzy zapomenou. Chápe hluboké tajemství slov, že i v lásce k jinému člověku máme mít sami na sobě dosti. Nebere už konečný zřetel k tomu, co dělá princezna, a právě to dokazuje, že vykonal pohyb nekonečným způsobem. Zde se pozná, je-li jedincův pohyb pravdivý či vylhaný. Leckdo si už také myslel, že pohyb vykonal, ale čas plynul a princezna udělala něco nečekaného, například se vdala za prince. Tu pozbyla jeho duše elasticnosti rezignace. Tak se ukázalo, že jeho pohyb nebyl opravdový, neboť ten, kdo rezignuje nekonečně, má sám na sobě dosti. Rytíř z rezignace nevychází, lásku si zachovává tak mladou, jaká byla v prvním okamžiku, a nikdy ji neztrácí, protože vykonal pohyb nekonečným způsobem. Nemůže ho rušit, jak jedná princezna, vždyť jen nižší povahy mají míru jednání v jiném člověku a premisy činů mimo sebe.

Je-li však princezna stejného smýšlení, stane se něco krásného. Vstoupí tak do rytířského řádu, jehož členové se nevolí hlasováním, do něhož však patří každý, kdo se odváží do něho vstoupit. Stane se členem rytířského řádu, nesmrtelného proto, že nedělá rozdílu mezi mužem a ženou. Také ona si zachová lásku mladou a krásnou a přemůže svůj žal, že jí není dáno ležet – jak to stojí v písničce – každé noci podle svého pána. Tito dva se k sobě hodí na věky věků; je to taková rytmická *harmonia praestabilita*, [18] že kdyby měl někdy nadejít okamžik – ale to je nezajímá, tím by zestárli – kdyby tedy někdy nadešel okamžik, že by svou lásku směli vyjádřit v časnosti, byli by schopni

---

[18] Znamená: předpokládaná jednotnost. Je to základní pojem Leibnizovy filozofie.

začít právě tam, kde by bývali původně začali. Kdo toto pochopí, ať muž či žena, nemůže nikdy být zklamán, neboť jen nižší povahy si mohou namlouvat, že jsou podváděny. Dívka, jež není takto hrdá, neumí milovat, ale je-li takto hrdá, pak ji ani svody a úlisnosti celého světa neoklamou.

V nekonečné rezignaci je klid a mír. Každý člověk, který má vůli a neponížil se natolik, aby sám sebe zhaněl, což je horší než pýcha, se může v tomto pohybu vycvičit, takže se v bolesti se světem smíří. Nekonečná rezignace je jako košile, o níž je zmínka ve staré lidové pověsti: její nit je spředená v slzách, slzami je vybílena, v slzách je ušita, pak ale ochraňuje lépe než železo a ocel. V pověsti je však omyl, totiž že látku může zpracovat někdo jiný. Tajemství života právě je, že si ji každý musí ušít sám – a zajímavé je, že si ji může ušít muž zrovna tak jako žena. V nekonečné rezignaci je klid a mír a útěcha v bolesti, pohyb se však musí vykonat normálně. Lehce bych napsal celou knihu o nedorozuměních, opačných postojích a ledabylých pohybech, jež jsem při svých omezených zkušenostech mohl pozorovat. V duchovnost se věří pramálo, a přece se tento pohyb musí vykonat duchovně; nesmí tedy být jednostranným důsledkem nějaké *dira necessitas*.^[19] Čím více se řešení vnucuje, tím je normálnost pohybu pochybnější. Kdyby si tedy někdo myslel, že k tomuto pohybu je třeba chladné, neplodné nutnosti, pak by to znamenalo, že nikdo nemůže zažít smrt dříve, než opravdu zemře, a to mi připadá jako hrubý materialismus.

V naší době málokdo dbá na správnost pohybů. Řekne-li člověk, který se chce naučit tančit: po staletí

[19] *Dira necessitas* znamená: krutá nutnost. Cf. Horatius, *Carmina* III, 24, 6.

se až dosud jedno pokolení za druhým učilo tančit pozice, proto je nejvyšší čas, abych bez okolků začal s francésami – to by se lidé jistě poušmáli. Ve světě duchovním se však s tímto postojem souhlasit musí. Co je to vlastně kultivovanost? Myslím si, že to je běh, závod, v němž má jedinec sám sebe dohonit; tomu, kdo se nechce takového běhu účastnit, pramálo pomůže, že se narodil ve velmi osvíceném věku.

Nekonečná rezignace je posledním stadiem před vírou; kdo tento pohyb nevykonal, nemůže uvěřit. Teprve v nekonečné rezignaci se sám sobě ukáží v nekonečné platnosti, a teprve pak se dá mluvit o pochopení života skrze víru.

Podívejme se nyní na rytíře víry v uvedeném případě. Udělá totéž co dřívější rytíř, vzdává se nekonečným způsobem lásky, jež je obsahem jeho života, a v bolesti najde smíření. Tu se však stane div: udělá ještě jeden pohyb, nade všechno úžasnější, neboť si řekne: a přece věřím, že ji dostanu! Dostanu ji mocí absurdna, mocí faktu, že pro Boha je všechno možné! Absurdnost nepatří do diferencí v dosahu rozumu, není totožná s nepravděpodobností, s něčím nečekaným či netušeným. V okamžiku rezignace se rytíř z lidského hlediska o nemožnosti přesvědčí; je to důsledek energicky provedené reflexe. V nekonečném smyslu slova tu však možnost je, totiž právě tím, že rezignuje. Takové přivlastnění je zároveň i odřikáním, rozumu to však nepřipadá jako absurdní; má totiž stále pravdu v tom, že v jeho doméně, ve světě konečna, taková věc byla a je holou nemožností. I toto si rytíř víry jasně uvědomuje, vždyť jej zachraňuje jen jedno: absurdnost, a k té se dostane jedině vírou. Jakmile si nemožnost uvědomí, okamžitě v absurdnost uvěří. Bude-li si chtít namlouvat, že víru má, a přitom vášnivou zaujatostí

celé své duše a celého srdce nepochopí, že jeho přání je nesplnitelné, pak sám sebe klame. Jeho svědectví pak neplatí, neboť se ještě nedostal ani k nekonečné rezignaci.

Víra tedy není žádné estetické pohnutí, ale něco daleko vyššího, protože ji předchází rezignace. Víra není bezprostřední popud srdce, nýbrž paradox života. Je-li nějaké děvče navzdory všem možným překážkám přesvědčeno, že se jí přání přece jen může splnit, pak její naděje není z víry, ať už byla třeba i křesťanskými rodiči vychována a také možná chodila po celý rok na konfirmační cvičení. Její jistota je dětsky naivní a nevinná; i to její bytost zušlechťuje a propůjčuje jí nadpřirozenou velikost, takže jako *thaumaturg*[20] umí zaklínat konečné síly života a pohnout i kameny k pláči; ale na druhé straně zas bude nerozhodně běhat od Heroda k Pilátovi a prosbami dojímat celý svět. Její naděje je tuze líbezná a můžeme se proto od ní leccčemu přiučit – kromě jednoho: nenaučíme se od ní provádět pohyby, neboť její přesvědčení se v bolesti rezignace neodvážá pohledět nemožnosti do očí.

Dobře vím, že je potřebí síly, energie a svobody ducha, abychom mohli nekonečný pohyb rezignace provést, ale vím také, že se vykonat dá. Avšak to, co se stane potom, je tak překvapující, že se mi mozek v hlavě obrací. Po pohybu rezignace dostat silou absurdna opět všechno zpět, že se přání splní celičké a nezměnné – to je nad lidské síly, to je div.

---

[20] Znamená: divotvorce.